

УДК 159.9: 658.311.44

В. І. Пасічник

Н. М. Дубов

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НОРМАТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Розглянуто проблематику забезпечення нормативності спілкування особового складу як значущого соціально-психологічного чинника підтримання належного рівня морально-психологічного стану військових підрозділів Національної гвардії України, а отже, і якісного вирішення завдань забезпечення державної безпеки. Розкрито сутність нормативності спілкування, наведено обрис системи нормативного спілкування військовослужбовців, визначено актуальні напрями вдосконалення системи нормативного спілкування особового складу НГУ у сфері забезпечення державної безпеки.

Ключові слова: спілкування, нормативність спілкування, система нормативного спілкування, напрями вдосконалення системи нормативного спілкування, державна безпека.

Постановка проблеми. Сучасна практика службово-бойової діяльності особового складу Національної гвардії України (НГУ), аналіз досвіду виконання ним завдань за призначенням під час антитерористичної операції (АТО), операції Об'єднаних сил (ООС) і в ході відсічі широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти нашої держави свідчать про важливість урахування посадовими особами всіх рівнів соціально-психологічних чинників, що зумовлюють підтримання належного рівня морально-психологічного стану персоналу військових частин та підрозділів як у повсякденних, так і в екстремальних умовах виконання службово-бойових завдань за призначенням. Одним із зазначених чинників є нормативність спілкування особового складу.

Спілкування військовослужбовців являє собою засіб забезпечення їх взаємодії, спрямованої на реалізацію спільної військово-професійної діяльності, досягнення її мети. Водночас якісне унормування спілкування військовослужбовців сприяє актуалізації морально-психологічного потенціалу особового складу, його мотивації, надійності професійних дій і підтриманню здорового соціально-психологічного клімату у військових колективах, а отже, й забезпеченню ефективності службово-бойової діяльності під час вирішення завдань у сфері забезпечення державної безпеки нашої країни.

Крім того, рух України до НАТО, що набуває цілком окреслених перспектив переходу на стандарти цієї військової організації, потребує вдосконалення міжособистісної і міжгрупової взаємодії особового складу НГУ під час виконання воєнних і правоохоронних функцій за призначенням. Це також зумовлює необхідність унормування актуалізованих практикою військ певних аспектів спілкування особового складу Національної гвардії України.

Проведене нами вивчення проблематики нормативного спілкування військовослужбовців НГУ показало, що наразі існує суперечність між необхідністю вдосконалення міжособистісної і міжгрупової взаємодії особового складу Національної гвардії України під час виконання воєнних і правоохоронних функцій у сфері забезпечення державної безпеки (особливо з огляду на наявний сучасний досвід ведення бойових дій і перспективи подальшого членства нашої країни в НАТО) і недостатнім теоретико-методичним підґрунтям вирішення цього завдання. У сучасних наукових працях питання реалізації нормативного спілкування військовослужбовців НГУ висвітлюються замало, бракує обґрунтованих методичних рекомендацій щодо їх вирішення.

Отже, важливість забезпечення нормативності спілкування військовослужбовців військових підрозділів НГУ як значущого соціально-психологічного чинника, що сприяє підтриманню

належного рівня їх морально-психологічного стану, актуалізує завдання обґрунтування напрямів удосконалення системи нормативного спілкування особового складу Національної гвардії України у сфері забезпечення державної безпеки в сучасних умовах і з урахуванням перспектив розвитку цього військового формування з правоохоронними функціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантика і феноменологія такого важливого поняття, як спілкування були предметом вивчення великого кола дослідників різних епох, країн, наукових галузей. Адже спілкування є невід'ємним аспектом існування людини й суспільства, засобом передавання соціального досвіду, реалізації взаємодії, координації дій, вироблення спільних правил поведінки тощо. Під впливом спілкування формуються моральні норми, життєві цілі, соціальні установки особистості й т. ін.

Сучасну сутнісну і змістовну характеристику спілкування наведено у працях вітчизняних психологів, які розглядали його в галузях загальної психології, соціальної психології, педагогічної психології, психології особистості, військової психології, психології управління, конфліктології та ін. Так, у працях Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Ягупова, О. М. Бандурки, С. П. Бочарової та О. В. Землянської, М. Й. Варія, М. С. Корольчука і В. М. Крайнюк, В. В. Стасюка [1–6] розкрито: сутність спілкування, його функції та види, умови забезпечення їх ефективності; психологічні особливості й механізми передачі інформації суб'єктами спілкування, забезпечення їх взаємодії та взаємного об'єктивного сприйняття, методи й засоби, які при цьому використовуються; існуючі бар'єри у спілкуванні та можливості їх подолання.

Поряд із цим вивчення наукових джерел із зазначеної теми показало, що питання нормативного спілкування розглядаються в нечисленних сучасних психологічних працях і стосуються лише окремих аспектів його реалізації [1, 2, 7–9]. Наразі бракує наукових досліджень, предметом яких стали б напрями вдосконалення системи нормативного спілкування військовослужбовців Національної гвардії України у сфері забезпечення державної безпеки.

Мета статті полягає в обґрунтуванні на основі проведених теоретичних та емпіричних досліджень напрямів удосконалення системи нормативного спілкування військовослужбовців Національної гвардії України у сфері забезпечення державної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації цієї мети послідовно вирішувалися такі завдання: 1) здійснювався семантичний і феноменологічний аналіз поняття «спілкування» і розкривалося сутнісне розуміння нормативності спілкування; 2) визначалися структура та елементи системи нормативного спілкування військовослужбовців Національної гвардії України; 3) установлювались актуальні напрями вдосконалення системи нормативного спілкування військовослужбовців НГУ у сфері забезпечення державної безпеки.

Наведемо основні результати проведених досліджень відповідно до зазначених завдань і предмета нашого дослідження.

Практика свідчить, що реалізація військовослужбовцями Національної гвардії України важливих соціальних функцій і виконання відповідної соціальної ролі зумовлюють регулювання їхньої поведінки і діяльності низкою різноманітних норм: правових, статутних, морально-етичних тощо. Так, за допомогою статутних правил і норм між військовослужбовцями встановлюються жорсткі субординаційні взаємини, відбувається чітке узгодження дій і взаємне порозуміння.

Природно, що функціонально-рольове спілкування, яке реалізується відповідно до соціальних ролей партнерів (як певних посадових осіб) є більш регламентованим і формальним. Менш регламентоване міжособистісне спілкування, що ґрунтується на емоційній основі (симпатія-антипатія, довіра-недовіра, шана-неповага тощо). Проте соціальні очікування, сформовані в нашому суспільстві до особистості військовослужбовця НГУ, визначають морально-етичні вимоги до характеру його спілкування і необхідність дотримання соціальних норм і цінностей суспільства. Таким чином, оскільки і функціонально-рольове, і ділове, і міжособистісне спілкування членів військового підрозділу значущо впливають на соціально-психологічний клімат у колективі й на морально-психологічний стан його членів, а відповідно й на ефективність виконання підрозділом завдань за призначенням, то характер спілкування в підрозділі має постійно бути в полі уваги суб'єктів морально-психологічного забезпечення діяльності особового складу та регулюватися певними нормами.

Коли йдеться про норму будь-яких явищ, зазвичай мають на увазі те, що із загальноприйнятого погляду відповідає певним стандартам і вимогам (нормативам). Поняття норми значною мірою

зумовлюється історичною епохою, соціально-економічною структурою суспільства, національною і соціальною належністю, мораллю і багатьма іншими чинниками [10]. Такі норми – результат усереднення індивідуальних проявів, які вкладаються у визначений діапазон, і це дає змогу індивіду нормально пристосовуватися (існувати) у звичайних і мінливих життєвих умовах.

Дослідники зауважують, що нормування поведінки людей, зокрема й комунікативної, є універсальним способом соціалізації особистості, засвоєння нею соціальних ролей, системи соціальних цінностей [8, 9]. Так, норми права – це офіційне, формальне, загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене і санкціоноване державою, охороняється нею від порушень і спрямовується на регулювання найважливіших суспільних відносин і охорону соціальних цінностей шляхом установа юридичних прав та обов'язків суб'єктів права [9].

Важливим є й дотримання лінгвістичних норм. Як і будь-яка інша, мовна поведінка підпорядковується певним соціально встановленим нормам, а їх порушення викликає несхвалення чи обурення соціуму. Лінгвістичні норми різноманітні. Передусім це грамотне вимовляння слів, коректна побудова окремих фраз, зв'язність мовлення, адекватна артикуляція при промовлянні, оптимальний темп мовлення, невживання ненормативної лексики, суржику та слів-паразитів тощо [11].

Зрозуміло, що норми і правила взаємин військовослужбовців регламентують військові статuti Збройних Сил України, регулюють різні види службової діяльності всіх категорій особового складу і визначають характер їх спілкування. Статут внутрішньої служби конкретизує зміст та особливості взаємодії між різними категоріями військовослужбовців, правила військової ввічливості, правила й норми спілкування військовослужбовців у службовий і позаслужбовий час. Для регулювання спілкування між військовослужбовцями існує також кодекс поведінки особового складу – військовий етикет.

Таким чином, із наведеної інформації щодо сутності нормативної регламентації спілкування військовослужбовців випливає пояснення її доцільності для забезпечення цілеспрямованості процесу спілкування. Зазначене свідчить про важливість знання і використання суб'єктами управлінської взаємодії значної кількості науково обґрунтованих норм спілкування: статутних, правових, морально-етичних, лінгвістичних тощо. Очевидним також є те, що нормативне регулювання спілкування військовослужбовців контекстне до характеру й умов комунікації і може диференціюватися таким чином: те, що вимагається, припустиме і заборонене (неприпустиме).

На основі теоретичних положень щодо феномену спілкування визначено структуру системи нормативного спілкування військовослужбовців Національної гвардії України. Як і будь-яка інша система, вона містить сукупність взаємно пов'язаних елементів, зміни у стані кожного з яких зумовлюють якісні й кількісні зміни системи в цілому. Система нормативного спілкування військовослужбовців НГУ має такі основні елементи:

- суб'єкти спілкування;
- мета і завдання спілкування;
- принципи й норми спілкування;
- функції спілкування;
- взаємний вплив суб'єктів, який реалізується за допомогою різноманітних методів, прийомів, технік спілкування;
- засоби спілкування.

Щодо суб'єктів спілкування можуть бути варіанти: командир–підлеглий, командир–група підлеглих, військовослужбовці на рівних посадах, військовослужбовець (група військовослужбовців) – військовий фахівець медичної, психологічної служби або військовий капелан, військовослужбовець-чоловік і військовослужбовиця-жінка тощо. Із цього неповного переліку видно, що партнерами по спілкуванню можуть бути дуже різні за категорією, статусом, особистими характеристиками військовослужбовці, які реалізують субординаційні і координаційні, формальні й неформальні, ініційовані чи вимушені взаємини. При цьому партнери можуть переслідувати реалізацію найрізноманітніших потреб, що стосуються як службової, так і особистої сфери, як індивідуальних, так і групових інтересів. Отже, це можуть бути дуже різні суб'єкти, котрі здійснюють взаємні впливи з метою вирішення службових завдань, виконання прийнятих рішень, вирішення існуючих проблем, зміни свого стану чи стану партнера по спілкуванню, встановлення під час спілкування адекватності психічного і фізичного функціонування військовослужбовця, надання адекватної допомоги тощо.

Певні особливості має спілкування з жінками-військовослужбовицями. Останніми десятиліттями відбувається дуже активне залучення жінок до проходження служби в усіх силових структурах

України. У цьому процесі простежуються дві взаємозалежні тенденції: дедалі більша суспільна потреба в залученні жінок до ратної діяльності (фемінізація професій) і дедалі сильніше прагнення самих жінок до соціальної рівноправності з чоловіками, тобто до виконання більш широких суспільних функцій, аніж традиційні домашні та сімейні обов'язки [12].

Відповідно одним із важливих аспектів, які суттєво впливають на бойову готовність і соціально-психологічний клімат у військових колективах, є ефективна взаємодія жінок і чоловіків у професійній діяльності. На погляд науковців, які проводили спеціалізовані дослідження із зазначеної проблематики [12, 13], це можливо за виконання низки завдань:

– реалізація належної системи мотивації всіх військовослужбовців (незалежно від статі) до діяльності та обопільної відповідальності представників обох статей за результативність виконання завдань, поставлених перед змішаними підрозділами;

– усвідомлення соціально-правової рівності чоловіків і жінок незалежно від посади і функціональних обов'язків;

– ефективна профілактика конфліктів, що породжуються особливостями гендерних відносин;

– створення умов для реалізації потреб професійної самоактуалізації, використання творчого потенціалу військовослужбовців незалежно від статі.

Під час проведених нами опитувань 67 військовослужбовців-чоловіків військових підрозділів Національної гвардії України (34 офіцери та 33 сержанти, 60 % з яких мають досвід бойової діяльності) було встановлено, що, на погляд 81 % респондентів, поява військовослужбовиць-жінок у військових колективах позитивно впливає на соціально-психологічний клімат підрозділів, але участь жінок у виконанні бойових завдань оцінюється неоднозначно, оскільки вони вважають, що це може ускладнювати виконання завдань.

Майже половина респондентів зазначили про необхідність у спілкуванні з жінками враховувати їхню підвищену емоційність, що часто стає причиною конфліктів, а також те, що емоційний компонент відіграє провідну роль у побудові їхніх взаємин із військовослужбовцями протилежної статі, з начальниками й підлеглими.

Практика військ показує, що найчастіше упереджене ставлення до жінок із боку чоловіків-військовослужбовців і командування насправді пояснюється певними гендерними стереотипами, а також приписами деяких законодавчих норм, які передбачають окреме, поблагливіше ставлення до жінок-військовослужбовиць.

Так само як різними можуть бути характеристики суб'єктів спілкування, їхні стани та прояви, так різноманітними є цілі й завдання спілкування військовослужбовців. Вони зумовлюються актуальними потребами, про що йшлося вище. Однак провідна соціально значуща мета спілкування, яка визначає реалізацію найважливішої місії збройних формувань нашої країни – перемоги у бойових діях проти агресора, полягає в підтриманні належного морально-психологічного стану особового складу, його боєздатності та професійної і функціональної надійності під час виконання службово-бойових завдань за призначенням. Спілкування військовослужбовців має спрямовуватися на максимальну актуалізацію морально-психологічного потенціалу особового складу для забезпечення ефективності бойової діяльності, досягнення державної безпеки.

Отже, мета нормативного спілкування реалізується через вирішення значної кількості завдань, які за своєю сутністю є завданнями морально-психологічного забезпечення.

Відповідно до визначених вище мети й завдань конкретизуються принципи й норми спілкування військовослужбовців. Цілком логічно визнавати такими нормами численні відповідні зазначеним завданням спілкування соціально-правові, статутні, морально-етичні, режимно-обмежувальні, релігійні, педагогічні, мовні норми, норми міжнародного гуманітарного права щодо ведення бойових дій, норми психічного здоров'я тощо.

Водночас цілісна система нормативного спілкування військовослужбовців функціонує на основі закономірностей, відображених у таких принципах:

– науковий підхід до дослідження і вирішення проблематики спілкування особового складу;

– забезпечення цілеспрямованості, активності, системності і конкретності спілкування командирів (начальників) із підлеглим особовим складом;

– спрямованість спілкування командирів (начальників) із підлеглим особовим складом на реалізацію керованого впливу на свідомість і поведінку військовослужбовців, їх морально-психологічний стан, на забезпечення виконання завдань бойової діяльності та ін.

У процесі взаємодії військовослужбовців під час виконання службово-бойових завдань певних особливостей набувають функції спілкування. Досвід військ показує, що інформаційно-комунікативна функція спілкування військовослужбовців у бойових умовах відіграє вирішальну роль у забезпеченні інформаційного підґрунтя їхньої індивідуальної та групової діяльності. Психологічне значення такої поінформованості величезне. Брак відомостей, їх неадекватне сприйняття призводять до нерозуміння обстановки, що стає додатковим джерелом грубих помилок у діяльності командирів і їхніх підлеглих [11].

Передача інформації від одного військовослужбовця до іншого, від керівника до підлеглих має здійснюватися не лише з урахуванням їхніх мотивів, цілей, установок, а й із метою коригування цих мотивів, цілей, установок задля підвищення рівня морально-психологічного стану особового складу й забезпечення якісного виконання службово-бойових завдань. Якість комунікації між військовослужбовцями значно поліпшується, коли їх об'єднують схожа система цінностей, товариські взаємини, гуманістичне світосприйняття, усвідомлення спільності цілей бойової діяльності.

Досвід виконання службово-бойових завдань свідчить, що інтерактивна функція спілкування досягає своєї ефективності тоді, коли реалізується на основі суворої статутної регламентації і позитивної емоційної забарвленості. Саме це зближує військовослужбовців, сприяє їхній готовності співпрацювати, діяти спільно.

Значну роль у сприйнятті військовослужбовцями одне одного (перцептивна функція) в контексті оцінки дезадаптивних станів, що виникають, і необхідності надання первинної психологічної допомоги в умовах службово-бойової діяльності відіграє формування стійкого стереотипу щодо наявних порушень психічної діяльності на основі засвоєння ними симптоматики психічних розладів особистості.

Ще одним з елементів системи нормативного спілкування є взаємний вплив суб'єктів, який реалізується за допомогою різноманітних методів, прийомів, технік, індивідуальної та колективної форм. Саме тим, наскільки вплив керівника на підлеглих сприяв позитивним змінам у його стані та продуктивності діяльності, визначається ефективність їхнього спілкування.

Основні засоби спілкування військовослужбовців як важливого елемента системи, що розглядається, такі: вербальна (словесна) і невербальна (міміка, пантоміміка, жести, предмети) комунікація. Досвід показує, що успішність комунікації командира з підлеглими визначається комплексним застосування усіх наявних у його арсеналі засобів спілкування та їх доцільністю залежно від ситуації взаємодії.

Таким чином, наведений дослідницький матеріал, що розкриває сутність і зміст системи нормативного спілкування військовослужбовців НГУ, сприяє розумінню ролі зазначених елементів і функціональних зв'язків між ними в реалізації її ефективного функціонування.

Визначення нормативності спілкування, а також наведений обрис системи нормативного спілкування військовослужбовців НГУ уможливають обґрунтування напрямів удосконалення цієї системи. За результатами проведеного нами дослідження такими напрямами вдосконалення системи нормативного спілкування військовослужбовців Національної гвардії України у сфері забезпечення державної безпеки вважаємо.

1. Підвищення рівня комунікативної компетентності військовослужбовців як важливої умови забезпечення ефективності їх взаємодії, обміну інформацією та об'єктивного взаємосприйняття.

2. Чітке усвідомлення всіма категоріями військовослужбовців головної мети, на реалізацію якої має спрямовуватися спілкування особового складу, та конкретизація завдань, шляхів і організаційно-методичного підґрунтя щодо її ефективного досягнення.

3. Визначення сфер спілкування військовослужбовців, які потребують унормування та чіткішої регламентації, а також вироблення, закріплення і введення у практику використання відповідних норм. У процесі проведених нами теоретичних та емпіричних досліджень такими сферами визначено:

– удосконалення нормативного забезпечення гендерної рівності та запобігання гендерній дискримінації у військових підрозділах;

– унормування і правове врегулювання дій командирів щодо військовослужбовців, які у процесі спілкування в бойових умовах виявляють себе генераторами паніки, чинять деструктивний чи деморалізуючий вплив на оточення, мають девіантні прояви, які не містять ознак злочину;

– посилення регламентованості комунікації військовослужбовців, упровадження дієвих заходів обмеження передачі та поширення інформації не вповноваженими на це посадовими особами у випадках масової загибелі людей, здачі в полон значної кількості особового складу та в інших надзвичайних ситуаціях;

– удосконалення організаційно-методичного забезпечення дій посадових осіб щодо встановлення ознак дезадаптивних станів військовослужбовців у процесі спілкування з ними і реалізації стандартизованих заходів надання їм належної психологічної допомоги.

Вирішенню наведених завдань значною мірою могло би посприяти, на наш погляд, упровадження відпрацьованих з урахуванням сучасної проблематики функціонування військ і переходу на

стандарту НАТО «Концепції інформаційного забезпечення бойової діяльності військових формувань» та «Етичного кодексу поведінки військовослужбовців щодо запобігання ставленню і діям, які можуть привести до ситуацій нерівності чи дискримінації».

4. Сприяння командирів, органів по роботі з особовим складом, інших посадових осіб військових частин і підрозділів Національної гвардії України якісній реалізації у практиці управлінської взаємодії інформаційно-комунікативної, інтерактивної та перцептивної функцій спілкування на основі розуміння їх сутності, особливостей здійснення, чинників та умов забезпечення їх ефективності.

5. Забезпечення спрямування змісту професійно-психологічної підготовки командирів усіх рівнів на опанування різноманітних методів, прийомів, технік, засобів спілкування щодо реалізації ефективного комунікативного впливу на підлеглий особовий склад, зокрема і в екстремальних умовах виконання завдань за призначенням.

Для встановлення об'єктивності наших поглядів щодо визначених напрямів удосконалення системи нормативного спілкування особового складу НГУ знову була використана описана вище вибірка досліджуваних. Тим самим 67 військовослужбовцям різних категорій особового складу роз'яснювалася сутність нормативного спілкування особового складу і після цього ставилося запитання: «Чи погоджуєтесь ви, що названі 5 положень є актуальними на цей час напрямами вдосконалення системи нормативного спілкування особового складу Національної гвардії України?» Позитивно відповіли 64 респонденти (майже 96 %), троє опитаних не змогли надати чіткої відповіді на поставлене запитання. Зазначені результати опитування свідчать, що встановлені нами під час проведених теоретичних та емпіричних досліджень напрями вдосконалення системи нормативного спілкування особового складу НГУ є такими за своєю сутністю і збігаються з поглядами залучених до дослідження військовослужбовців.

Таким чином, обґрунтовані на основі проведених досліджень напрями вдосконалення системи нормативного спілкування особового складу Національної гвардії України у сфері забезпечення державної безпеки становлять підґрунтя для подальшої практичної реалізації інновацій, спрямованих на підтримання належного рівня морально-психологічного стану особового складу та здорового соціально-психологічного клімату у військових підрозділах.

Висновки

1. Розкрита сутність нормативної регламентації спілкування підтвердила доцільність її реалізації для забезпечення цілеспрямованості процесу спілкування військовослужбовців та актуалізувала важливість знання і компетентного використання суб'єктами управлінської взаємодії значної кількості науково обґрунтованих норм спілкування.

2. На основі теоретичних положень щодо феномену спілкування конкретизована структура системи нормативного спілкування військовослужбовців Національної гвардії України у сфері забезпечення державної безпеки, основними елементами якої є: суб'єкти спілкування; мета і завдання спілкування; принципи й норми спілкування; функції спілкування; взаємний вплив суб'єктів, що реалізується за допомогою різноманітних методів, прийомів, технік спілкування; засоби спілкування. Наведений дослідницький матеріал сприяє розумінню ролі зазначених елементів і функціональних зв'язків між ними в реалізації ефективного функціонування цієї системи.

3. За результатами проведених досліджень встановлено напрями вдосконалення системи нормативного спілкування особового складу Національної гвардії України у сфері забезпечення державної безпеки, що становить підґрунтя для подальшої практичної реалізації інновацій, спрямованих на підтримання належного рівня морально-психологічного стану особового складу і здорового соціально-психологічного клімату у військових підрозділах. Таким чином, напрямом подальших наукових досліджень є науково-методичне забезпечення впровадження зазначених інновацій.

Перелік джерел посилання

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 448 с.
2. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник . Київ : Тандем, 2004. 656 с.
3. Бандурка А. М. Психологія управління : учеб. пособие / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. Харків : Фортуна-прес, 1998. 464 с.
4. Варій М. Й. Основи соціальної психології військового колективу : монографія. Львів : Сполом, 2000. 249 с.
5. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. Київ : Ніка-Центр, 2006. 580 с.

6. Стасюк В. В. Військова психологія видородової діяльності : підручник для слухачів та студ. вищ. навч. закл. Київ : Золоті ворота, 2012. 458 с.
7. Психологія професійної діяльності офіцера: підручник / В. Г. Кремень та ін. Хмельницький : АПВУ, 1999. 464 с.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : посібник. Київ : Академвидав, 2003. 568 с.
9. Бандурка А. М. Психологія керівника : монографія / А. М. Бандурка, Е. В. Землянська. Харків : Золота миля, 2013. 720 с.
10. Теорія та практика психологічної допомоги : навч. посіб. / В. І. Пасічник та ін. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2011. 250 с.
11. Пасічник В. І. Психологія військового управління : навч. посіб. Харків : НА НГУ, 2020. 186 с.
12. Психологічні особливості проходження військової служби військовослужбовцями-жінками в Національній гвардії України : монографія / за заг. ред. проф. Приходька І. І. Харків : НА НГУ, 2019. 320 с.
13. Психологія екстремальної діяльності : навч. посіб. / І. І. Приходько та ін.; за заг. ред. проф. Приходька І. І. Харків : НА НГУ, 2016. 571 с.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2023 р.

UDC 159.9: 658.311.44

V. Pasichnyk, N. Dubov

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE ACTIVITY OF OPERATORS OF UNMANNED AERIAL SYSTEMS OF TACTICAL CLASSES AND THEIR CONSIDERATION IN THE PRACTICE OF PROFESSIONAL TRAINING OF THESE MILITARY SPECIALISTS

The article presents the results of theoretical and empirical research aimed at revealing in a holistic and systematic manner the psychological features of professional activity of operators of unmanned aerial systems of tactical classes.

The authors established that such professional activity is objectively complex, clearly regulated, multifunctional, comprehensive, has an individual and collective nature of work, and contains elements of extremity in performing typical tasks not only in combat but also in everyday conditions, which is due to the presence of a few inherent stress factors which negatively affect its subject.

The study proves that the performance of a wide range of professional tasks by an operator of unmanned aerial systems of tactical classes places high demands on his physical endurance, emotional balance, ability to concentrate and distribute attention, ability to switch from one task to another, requires a high level of professional competence, nervous and mental stability, rapid adaptation to activities in difficult conditions, moral normativity of behaviour, focus on achieving professional mastery, motivation for professional success, responsibility, personal organization, self-discipline, high level of involvement of volitional processes, ability to maximum mental productivity in conditions of emotional and physical tension.

The work carried out allowed us to establish an array of individual psychological characteristics of the specialist under study, which are professionally important, and the main contraindications for a person to serve as a UAV operator in the Armed Forces of Ukraine and other military formations.

The areas of applied application of the presented research material for a more complete practical implementation of the psychological component of the process of professional training of tactical UAV operators are presented.

Keywords: *professional activity, psychological features of activity, professional training, operator of unmanned aerial systems, unmanned aerial vehicle.*

Пасічник Володимир Іванович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри організації роботи з персоналом Національної академії Національної гвардії України
<http://orcid.org/0000-0002-4094-049X>

Дубов Назарій Миколайович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Національної академії Національної гвардії України
<http://orcid.org/0009-0005-3406-7160>